

ստացարարին՝ Սուլտան՝ Սլաւոստինի մէջ արշաւանքին ժամանակ (1216ին) զբաւուած բերդերու շարքին մէջ։

“Այսպէս զոր(անցեալ անուի (ի կարողոյ), եւ երեկ, էառ զՄիւրիսին եւ զԵսաբեբէր եւ զԶմիկանազքն եւ զԱփիթ եւ Շորպէն եւ Գնէն Եփեմ Եփեմ, զամեն միքնց (= միւրէ բոլաւ, տարապաւ) եւ կորոյս Սլաւոստայքն, Հայոց որ ելան եկան Մորայ Սլաւոստն Անթափոյ (= Սլոնոպոյի) տիրոջ Ի յօգն, ու զկարաց իբր առնել։ Եւ անցանք զամենն ու փախչոյց, (Սմբատ, էջ 119)։

Բ.

Այս իրողութեան Հայոց հոգեւոր աշխարհագրէն ու աշխարհագրագիտէն, Հայր Աբիշան միայն խելամուտ է։ — “Իր (Գրիգորիս կաթողիկոսի) առաջին նստած տեղն հաւանօրէն էր այն Հուրը անապատի վանքը, ուր եւ Բարսեղ նստէր հրամանաւ Մեծ վկայաւորին, կամ թէ երբեմն հօս եւ երբեմն ի կարմիր վառն նստին երկօրէն հարազաւքն, Գրիգորիս եւ Ներսէս. որք երբ լսեցին Անդ նորէն նուաճիլն ի Փատուենք յամին 1125, ելան եկան իրենց ծննդեան տեղը եւ հայրենի տունը, ի ծով, զոր հայրերնին Ապիրատ ամրացուցեր էր. իրենք ալ նորէն նորոգեւելով՝ հոս հաստատեցին քառորդ դարու մ'ալ Հայաստանեայց տապաւնակը. որով հարկ է մեր եկեղեցական աշխարհագրութեան մէջ նշանաւոր կէտ մը սեպել զայս, եւ սրբազան յիշատակներ ալ փնտռել հոն։ Այլ դժբաղդաբար եւ ոչ իսկ տեղն որոշակի կրնանք նշմարել. վասն զի թէեւ ինչուան հիմայ կարծուէր թէ այս տեղս պիտի ըլլայ Խարբերդի եւ Արշնոյ միջոց եղած Խուրթ լեռնին մէջ, որ հիմայ կէօլ-ճիւք կ'ըսուի յայլազգեաց, սակայն հին պատմըաց կարծ յիշատակներն, եւ քաղաքական վարչութիւնք ժամանակին՝ չեն ներեր այսքան հեռու տեղ փոխադրել մեր հայրապետները եւ իրենց թաղուր. վասն զի եթէ այն (Խարբերդու) կողմերն ազատ եւ հանգիստ ըլլային թուրքաց ձեռքէն՝ աւելի յարմար եւ աւելի կեդրոնազոյն հայկական տեղ մ'ալ կրնային երթալ մեր հայրապետը, ինչպէս որ փափագէին իսկ, իսկ եթէ թուրքաց իշխանութեան տակ էին, (եւ էին հաւատարմ), չէին կրնար հոն երթալ։ Արդեւ այն սակաւ պատմական յիշատակն, եւ նոյն իսկ Հնորհաւիթն թէ վկայատուութեան մէջ, թէ 30 տարի ետեւ Հաւատոյ բանին յիշատակն մէջ՝ զծով միշտ Գրեկս կ'ըսէ, եւ ոչ երբեք լըմի նկարագիր կու տայ։ Ուրեմն այս տեղս իրենց առջի քնակած տեղէն՝ Սեաւ լեռանց վանքերէն՝ շատ հեռու չէր. Արշնոյ քիչ քիչ կամ իբր ասն առ ասն կը

տեղափոխէր. ՀԱՆՈՒՍՈՐԷՆ ՄԱՐԱՆՈՒՆ ԵՒ ԱՆԹՈՒՆՈՒՆ ՄԻԶՈՑ ՏԵՂ Մ'ԷՐ, վասն զի հաստատութեամբ կ'ըսուի որ Անտիոքայ լատին իշխանութեան սահմանն էր, եւ ՅԱՅՈՒՆ ԳԱՆՈՒՆ ՏՐԱՌԷՆ ԿՆՍՏԱՆԻՆ. եւ տաքարիւն ծաղկն փռանի իշխանին կայուած էր. գուցէ ուրիշ կէօլճիւք լըմ մը մօտ (կեպուր կէօլճիւք), ուր հնախօս աշխարհագիրը դնեն զՏՐԱՆՈՒՆ։

“Թէպէտ բաւական ամուր էր տեղն, այլ ոչ շատ, եւ ոչ ալ ընդարձակ, վասն զի փոքր դղնակ կուռի. այլ այն ատեն իրենց համար յարմար եւ Լափաւոր երեւցաւ. իսկ մեզ համար շատ ցանկալի է հետաքննութիւն թէ՛ այս տեղույս եւ թէ՛ բոլոր Սեաւ լեռանց բազմաթիւ վանքերն, որք ժԱ—ԺԳ դարուց Հայոց ամենէն սրբազան եւ գիտնական դարձան էին. եւ որոց վրայ այսօր թանձր վարագոյր մը քաշուած՝ կը ծածկէ, զիստ որպիսի եկեղեցեաց եւ շինուածոց նշխարներն, որքան յիշատակաց տրանաբարութիւն, եւ հռչակաւ անմահանալի անձանց, մուսցեալ մահու քարեր, (”Հնորհաւիթ եւ պարագայ իւր, էջ 95—97)։

Աբիշան շատ լաւ կը ճշգէ Խուրթի աշխարհագրական մերձաւոր դիրքը՝ “հաւանօրէն Մարաշու եւ Անթափոյ միջոց տեղ մը”, Այն տեղերը, զոր եւ նորաբարեցի, հաւանականութենէ մ'աւելի ամուր կուռն կ'ընծայեն իր խորհրդածութիւններուն, Հնորհաւիթ սա տողերուն մէջ

Եկեալ յաշխարհ Գերմանացոյց
առեալ զաւանս քաղաքայնոց
մինչ ի կողմանս Տփրատացոց

գծուած սահմանը, որուն մէջն է կաթողիկոսին բերդը՝

Բ.

(Հարաւ-արեւմտ)

ԵՅՈՒՆՈՒՆԱԿԱՆ

ՄԱՐԱՆՈՒՆ ԳԱՆՈՒՆԱՐԿԱՆ
ՄԱՆՆԵՐՈՐԴ

Չայնական Ուսումնասիրութիւն։

(Հարաւ-արեւմտ)

§ II. Հարաւ-արեւմտ։

229. Արաբկիրի բարբառին մէջ երեք տեսակ հորովական խումբ կ'որոշենք, կոչու-

սոր՝ անոնք որ ո՛ր եւ է կանոնի մը տակ կը հո-
լովին. Անհաւ՝ անոնք որ այդ կանոններէն կը
շեղին եւ վերջապէս Պապական՝ անոնք, որոնք
մի քանի տեսակ հոլովման ենթակայ են:

Ա. ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒ ՀՈԼՈՎՆԵՐ:

230. Բարբառիս կանոնաւոր հոլովները
կարելի է վերածել Հնգի, որոց ամենէն գոր-
ծածականն՝ որ կոչուած է բացարձակապէս տի-
րելու -ի հոլովն է. եւ այս պատճառաւ առա-
ջին տեղը կը տրուի անոր ներկայ ուսումնասիրու-
թեան մէջ:

Առաջին հոլով:

231. Առաջին հոլովին ձեւերն են՝

Ուշ. հայց. —, սեռ. տր. -ի, բաց. -է
գործ. -օք:

232. Այս հոլովման ձեւով կը հոլովուին՝
ա. Պտղի, Ծառի, Ծաղկի եւ թփերու
անունները օր.

Թութ, -ի, է, օք. խալող, -ի, է, օք.
խնձոր, -ի, է, օք. նուշ, -ի, է, օք. նուռ, -ի,
է, օք. սալվոր, -ի, է, օք. տանձ, -ի, է, օք. եւնի
— Բարտի, -ի, է, օք. մշա՞, -ի, է, օք. ուռի,
-ի, է, օք. փշատի, -ի, է, օք. եւնի: — Եղաղիկ,
-ի, է, օք. կակաշուկ, -ի, է, օք. մանիշակ, -ի,
է, օք. պտուկկոյող, -ի (ձիւնձաղիկ). վարդ,
-ի, է, օք. եւնի:

բ. Ամանի անուններ. ինչպէս՝

աման, -ի, է, օք. բողբոջ, -ի, է, օք. թան-
ճիրա՞, -ի, է, օք. կարաս, -ի, է, օք. կուժ, -ի,
է, օք. շերեփ, -ի, է, օք. ձագառ, -ի, է, օք.
սախ, -ի, է, օք. եւնի:

գ. Մարմնոց անդամներու անուններ՝

աչք, -ի, է, օք. արիւն, -ի, է, օք. բերան.
ի, է, օք. գլուխ, -ի, է, օք. կոնակ, -ի, է, օք.
ձա՞ռք, -ի, է, օք. քիթ, -ի, է, օք. օտք, -ի, է,
օք. եւնի:

233. Ուրեմն այս հոլովման տակ կ'եր-
թան հին հայերէնի ձեւերէն՝ մեծագոյն մասը,
ինչպէս՝

-է, վարդ ի. -ոյ, գլխ-ոյ, կժ-ոյ. -եւն,
ար-եան. -օց, ձեռ-աց, աչ-աց. -նց, ոտ-ից:

1 Յօդակերտ -ի, -իք ի հոլովման ձեւը վերը
շարահան լինելով պատեղ մի միւս չորս հոլովներու հա-
մար եւս նմէ կրկնէր, օրովհետեւ հնգին համար ալ մի-
եւնոյնն է:

Երկրորդ հոլով:

234. Առաջին հոլովէն յետոյ ամենէն
շատ գործածուածն է հետեւեալը, որուն ձեւ-
երն են՝

Ուշ. հայց. —, սեռ. տր. -ու, բացառ.
-է, գործ. -օք.

235. Այս հոլովման տակ կ'երթան՝
ա. -ի վերջաւորող բառերը, ինչպէս՝
ագի, ու, է, օք. անթափի, ու, է, օք.
բարտի, ու, է, օք. գինի, ու, է, օք. գօտի, ու,
է, օք. գօթի, ու, է, օք. թօփթի, ու, է, օք.
ղատի, ու, է, օք. քինի, ու, է, օք. օսկի, ու, է,
օք. եւնի:

բ. Տեղ նշանակող -ոյ մասնկով վերջա-
ցող բոլոր բառերն՝

գեղուցի, ու, է, օք. տեղացի, ու, է, օք.
քաղբքի, ու, է, օք. խարիւթքի, ու, է, օք.
Հալպի, ու, է, օք. Մարցի, ցու, է, օք. Մալա-
թիացի, ու, է, օք. Համպկոցի, ու, է, օք.
Մշեցի, ու, է, օք. Շէփկի, ու, է, օք. Սէվսացի,
ու, է, օք. եւնի:

գ. Տեղի կամ քաղաքի անուններէն շատերն՝
խարիւթ, ու, է, օք. Հալպա, ու, է, օք.
Մուշ, ու, է, օք. Մար, ու, է, օք. Մալաթիա, ու,
է, օք. Համպկան, ու, է, օք. Շէփիկ, ու, է,
օք. Սէվսա, ու, է, օք. եւնի:

դ. Հայերէնի -ոյ վերջաւորող բառերը՝
Հայ, ու, է, օք. ճամփայ, ու, է, օք. տղայ,
ու, է, օք. փեսայ, ու, է, օք. եւնի:

ե. Միական բառերէն շատերը եւ մա-
նականք անոնք որ երկու բաղաձայնի մէջ -ա
կամ -օ ձայնաւորներն ունին օր.

դար, ու, է, օք. զօռ, ու, է, օք. ժամ, ու,
է, օք. ծով, ու, է, օք. կով, ու, է, օք. հով,
ու, է, օք. հօր, ու, է, օք. հաւ, ու, է, օք.
մարդ, ու, է, օք. ցաւ, ու, է, օք. փարթ, ու,
է, օք. փոր, ու, է, օք. եւնի:

236. Ուրեմն այս հոլովման տակ կ'եր-
թան հին հայերէնի ձեւերէն՝

-ոյ, մարդ, ոյ, գլուխ, ոյ. -ւոյ, գօտի,
ւոյ, քաղաքացի,ւոյ. -ու, կով, ու, արեւ, ու:

237. Այս երկրորդ հոլովման տակ գա-
ցող բառերը կրնան հոլովուիլ նաեւ առաջինին
նման. այնպէս որ այս երկրորդ հոլովը կարելի է
անուանել անհաստատ հոլով:

Երրորդ հոլով:

238. Երրորդ հոլովման ձեւերն են՝

Ուշ. հայց. —, սեռ. տր. -ան, բաց. -է,
գործ. -օք.

239. Այս հոդովման տակ կ'երթան՝

«. Հայերէնի -ն եւ -ոն վերջաւորող
բառերը օր.

դուռ (դուռն), ան, է, օք. լա՞ռ (լառն),
ան, է, օք. բա՞ռ (բռն), ան, է, օք. շու՛ն, ան,
է, օք. տո՛ւն, ան, է, օք. անո՛ւն, ան, է, օք. եւն։

Բ. - Է՛ն նուազեցուցիչ մասնիկով վերջաւորող անունները օր.

աղչիկ, ան, է, օք. էրիկ, ան, է, օք. կնիկ,
ան, է, օք. զօլիկ, ան, է, օք. պղտիկ, ան, է, օք.
պրտրտիկ, ան, է, օք. պնտիկ, ան, է, օք. Եւն:

Է. Բողոք - ռեֆի-ն վերջաւորող բառերը, որոնք ինչպէս գործոյս Բ. Մասին մէջ տեսանք - ռեֆի-ն ի կր փոխուին բարբառիս մէջ. օր .

ըռասուծին, ան, է, օք. թեթեւութին,
ան, է, օք. ծանորութին, ան, է, օք. նեղութին,
ան, է, օք. էլզտիկութին, ան, է, օք. վեճո՞ւ-
թին, ան, է, օք եւն :

Դ. Այս հոլովման տակ կ'երթան նաեւ
- - - վերջաւորող քանի մը բառեր, որոնք նախ-
կին - - - կը ներկայացնեն օր.

Խաւարում, ան, է, օք. խթում, ան, է,
օք. կործանում, ան, է, օք եւն:

240. Այս հոլովման տակ գացող բոլոր բառերը հին հայերէնի մէջ ալ միեւնոյն հոլովման ձեւն ունէին:

Աւելցնենք որ սա եւս կարող է Առաջին
Հոլովման նման Հոլովուիլ, բայց աւելի հաս-
տատուն է սա քան Բ. Հոլովը:

Զորքորդ հոլով:

241. Զորքորդ հոյովի ձեւերն են՝

Աղ. հայց. —, սեռ. տր. — Կամ —, քաղ. —, գործ. —:

242. Այս հղովման ձեւը կը գործածուի միայն սրբոց անուններու եւ սրբապայրերու համար օր.

Ավածածին, Կ, Է, Ջ. Սուրբ Գրիգոր, Կ,
Է, Ջ. Սուրբ Սարգիս, Կ, Է, Ջ. Սուրբ Նշան, Կ,
Է, Ջ. Սուրբ Բարդուղ, Կ, Է, Ջ. Երուսաղեմ,
Կ, Է, Ջ. Սուրբ Յովոր, Կ, Է, Ջ. Էջմիածին,
Կ, Է, Ջ. Սուրբ Կարապետ, Կ, Է, Ջ. Փյուն
Առաքել, Կ, Է, Ջ. Սուրբ Արիստի, Կ, Է, Ջ. Են:

243. Ընդհանառակը՝ Գիվէբբ, Մաճբես, Նշան, Բարցեղ, Յակոբ, Կարապետ եւ ուրիշ պարզ յատուկ անուններ կը հորովուին -է ով՝ Գիվեթթի, Կարապետի եւն:

Հիշգրտող Հոլով:

244. Հինգերորդ հարվածն ձեւերն են՝
Ուշ. հայց. —, սեռ. տր. —առն, բաց.
—առնէ կամ -է, գործ. —ութ:

245. Այս հռոմ ձեւը կարելի է արտագրել հռոմ եւ լատին, ռուսերի եւ գրեւէ՝ ամսութեան, ամսութեան եւ ամսութեան:

Ասոր տակ կ'երթան ժամանակ ցուցնող
բոլոր բառերը այսպէս՝

Անքամ, ուսն, Ամիս, ուսն, Ատեն, ուսն, Ամառ, ուսն, Աշուն, ուսն (եւ աշնան), Ասոր, ուսն, Գարուն, ուն (կայ եւ գարնան), Զատի՛ք, ուսն, իրեքշափի՛թ, ուսն, Ժամանակ, Ժամկը, վան, հմա, հըմակուսան, հիքշափի՛թ, ուսն, հե-
րու, ուսն, ձիմմա, ուսն (կայ եւ յիմն եւ
ձմաւն), յսոսու, ուսն, յիրիկուն, ուսն, յե-
տի՛ք, ուսն, յաճա՛շ, ուսն, յերկուշափի՛թ,
ուսն, չափաթ, ուսն, փուրփաթ, ուսն, չորեք-
շափի՛թ, ուսն, վաղը, ուսն, տարի, ուսն, ցորեկ,
ուսն, քիչը, ուսն, օր, ուսն։

246. Այս հոլովման տակ գացող բառերէն շատերը կը հոլովուին՝

ա. Առաջին հոլովման նման՝ օր, յեղիշին
դիպարի, հերոսի գինն, արարի, ինչի՛ն հեն:

Բ. ԵՐԿՐՈՐԴ ՀՈՂՎԱՆ ՆՄԱՆ. օր. յ-ժէ-
շ-թինու, ու ԳՐԻՈՒ, ԽՈՍՈՆ ԺԷԸ, ԺԷԻԼ ԽԵԻՄՈՆ-
ԷՆԷ, ՆՈՅՆԿԷՆ ՀԱՐԹԸՈՆ օրերու ՆԱՄԱՐ՝ ԵՐԷԻՆ-
ԻՄԹԻՆՈՒ, ԵՐԷԻՄԹԻՆՈՒ ԷՆԷ:

Բ. ԱՆԿԱՆՈՆ ՀՈԼՈՎՆԵՐ:

247. Բարբառիս բուն զարտուղի հղումներն երեք են, որոնք արդեն գրեթե մեր բոլոր բարբառներուն յատուկ են:

Ա. Հոյնդ:

248. Առաջին զարտուղի հոլմին որուն հետեւողները ամենաշատերն են, հետեւեալ ձեւերն ունի՝

¹Ուշ, հայց. —, սեռ. ար. -օչ, բաց.
-մէ, գործ. -օք, մօք կամ հետ:

249. Այսպէս կը հոյովուին՝

Անէր, օւ, ղե, օւ. կին, օւ, ղե, օւ կամ
 ղե. հօքօք, օւ, ղե, օւ կամ ղե. մօքօք, օւ, ղե,
 օւ կամ ղե. աաւլ օւ, ղե, օւ կամ ղե. աանտէր,
 օւ, ղե, օւ կամ ղե. աաօք, օւ, ղե, օւ կամ ղե.
 տէր, օւ, ղե, օւ կամ ղե. եւն:

1 Զարուհի Հոլովներու յոգնակին ալ շէնք գներ
չկրկնելու համար, վասնզի ասոնց յոգնակին կանոնաւոր
ներս նման է, պոսիւնքն -իւ կամ -նիւ:

Աւելցրենք որ այս անունները կրնան հո-
լովուիլ նաեւ, պատահաբար Ա. կանոնաւոր
հոլովման նման. կը պատահին այսպէս՝ տաքրէս,
տալիս, աներիս եւն:

Բ. Հոլով:

250. Երկրորդ զարտուղի հոլովին ձեւ-
երն են՝

Աւղ. հայց —, սեւ. ար. -օք, քաջ. մէ,
գործ. -օք, մօք կամ հետ:

Այսպէս կը հոլովուին՝

մար (մայր), մեր, մերմէ, մերմօք, մերօք,
մօք հետ, հար (հայր), հօր, հօրմէ, հօրմօք,
հօրօք, հօր հետ:

Ախիար, ախիօր, ախիօրմէ, ախիօրմօք,
ախիօր հետ եւն:

Գ. ՊԱՏԱՀԱՎԱՆ ՀԱՅԿԱՆԵՐ՝

251. Պատահական հոլով կ'անուանենք
այն ձեւերը, որոնք բարբառի մէջ աստ անդ կը
պատահին սովորական դարձած ձեւերու հետ
միասին: Ասոնք զանազան բարբառախօսական
ըբաններէ մնացած հետքեր են, որոնք դեռ կը
մաքառին նորագոյն եւ աւելի ընդհանրացման
ձգտող ձեւերու հետ, մինչեւ որ ժամանակի
բերմամբ եւ գրական ազդեցութեան տակ ան-
հետանան ի սպաս: Ամէն բարբառ կամ լեզու
որ դեռ հաստատ հիմանք վրայ չէ նստեր եւ որ
այլեւայլ ուղղակի կամ անուղղակի ազդեցու-
թեանց ենթարկուելու է, իւր մէջ անխուսափելի
կերպով կը բովանդակէ պատահական ձեւեր,
որոց վերնալը եւ միօրինակութեան թագաւ-
որելը միայն զօրաւոր եւ ազդու գործօնէ մը
կախում ունին: Բայց քանի որ դեռ այն գոր-
ծօնը իսկապէս գոյութիւն չունի, պատահական-
ներու կամ հին ձեւերու բարձուելու գործը
ժամանակի կամ դարազնի խնդիր մը կը դառ-
նայ. այսինքն մի քանի սերունդներ հարկաւոր
կը լինին բարբառի մը որոշ եւ անսայթաք
ուղի մը հարթելու համար:

252. Վերադառնալով մեզ զբաղեցնող
բարբառիս, վերը տեսնեք թէ հայերէն -այ (-)
վերջաւորող բառերը կը հոլովուին -օս, -ե.
բայց շատ անգամ կը պատահին բարբառիս
մէջ, օր. աղագաւ. աղա, յգ. աղա-տ, օց, եւն
փխ. աղա-խներ, ներու եւն: Այսպէս ուրեմն
հին -տ յոգնակերան յաճախ կը պատահի բար-
բառիս մէջ: Բայց այս օրինակը դեռ ոչնչ է,
հետեւեալ ցանկին մէջ կը տեսնուի խառնի-
ճաղանճութիւնը:

Իւ.	յգ.	կամ	կամ
1. աշք (աշք)	աշք-եր	աշքեր	աշք
աշքի	աշք-երու	աշից	աշաց
աշքէ	աշք-երէ	(յ)աշից	—
աշքօք.	աշք-երօք	աշօք	—

կամ	կամ
աշ-վըներ ¹	աշք, աշեր
աշ-վըներու	աշերու
աշ-վըներէ	աշերէ
աշ-վըներօք	աշերօք

կըսեն (1) -աշից եւն:

2.	դի (կողմ)	դի
	դիէ	դիաց
		դիացէն

աւ ի՞ դիւն օ. վի՛ր քի-ցիւն էլ-լ:

Իւ.	յգ.	կամ
3. կտոր	կտորներ	կտորուանք ²
կտորի	կտորներու	կտորուանքներու
կտորէ	կտորներէ	կտորուանքներէ
կտորօք	կտորներօք	կտորուանքներօք

կամ
կտորուանքներ ³
կտորուանքներու
կտորուանքներէ
կտորուանքներօք

Իւ.	Իւ.	յգ.	կամ
4. Հայ	հայ	հայեր	հայք
հայի	հայու	հայերու	հայոց
հայէ	հայէ	հայերէ	հայոցմէ
հայօք	հայօք	հայերօք	հայոցմօք

հայոս քործ. հայոց յօմը:

Իւ.	յգ.	կամ	կամ
5. ձա՞ռ	ձա՞ռեր	ձա՞ռք	ձա՞ռներ
ձա՞ռի	ձա՞ռերու	ձա՞ռաց	ձա՞ռներու
ձա՞ռքէ	ձա՞ռերէ	ձա՞ռացմէ	ձա՞ռներէ
ձա՞ռօք	ձա՞ռերօք	ձա՞ռացմօք	ձա՞ռներօք

կամ
ձա՞ռվըներ ⁴
ձա՞ռվըներու
ձա՞ռվըներէ
ձա՞ռվըներօք

¹ Յետ այս մասին քիչ վերը յոգնակերտ մասնիկ-
ները թիւ 221:

² Յետ Յոգնակերտ մասնիկները թիւ 228:

³ Յետ Յոգնակերտ մասնիկները թիւ 220 եւ 226:

⁴ Զանազան յոգնակի ձեւերու համար տես քիչ
վերը յոգնակերտ մասնիկները:

Իւ.	կամ	յփ.	կամ
6. տեղ	տեղ	տեղեր	տեղումներ
տեղի	տեղաց	տեղերու	տեղումների
տեղէ	տեղացէ	տեղերէ	տեղացի
տեղք	տեղացք	տեղերք	տեղացիք

կամ
տեղումներ
տեղումների
տեղումների
տեղումների

Իւ.	կամ	կամ	յփ.	կամ
7. տղա	տղա	տղան	տղաք	
տղի	տղաի	տղու	տղանի	տղաց
տղէ	տղաէ	տղէ	տղանիէ	տղացի
տղք	տղաք	տղք	տղանք	տղացիք

կամ
տղաներ
տղաներու
տղաներէ
տղանք

Իւ.	յփ.	կամ
8. օսկոր	օսկորներ	օսկորտէք
օսկորի	օսկորների	օսկորտաց
օսկորէ	օսկորներիէ	օսկորտացի
օսկորք	օսկորներիք	օսկորտացիք

կամ
օսկորտիներ
օսկորտիների
օսկորտիների
օսկորտիների

Իւ.	կամ	կամ	յփ.
9. օր	օր	օր	օրեր
օրի	օրվան	աւուր	օրերու
օրէ	օրունէ	աւուրի	օրերէ
օրք	օրք	օրք	օրերք

կամ
օրվաներ
օրվաներու
օրվաներէ
օրվանք

Իւ.	յփ.	կամ
10. կնիկ	կնիկներ	կնիկք (= կնիկ)
կնկան	կնիկներու	կնիկաց
կնկանէ	կնիկների	կնիկացի
կնք, կնկք	կնիկներիք	կնիկացիք
կամ	կամ	
կնիկներ	կնիկներ	
կնիկներու	կնիկաց	
կնիկների	կնիկացի	
կնիկներիք	կնիկացիք	

Ահա ասոնք գլխաւոր պատահական կոչած հոլովները. մենք ասոնց վրայ կ'աւելցենք Աշխատանքային կամ մականուններու հոլովումը՝ որ հետեւեալ ձեւն ունի՝

Ուշ. հայց. -էնք օր. Մարկասէնք, սեռ. տր. -էնք օր. Նիրակասէնք, բաց. -էնցմէ օր. Սարգիսէնցմէ, գործ. -էնցմք, քնիկէնցմք կամ հետ:

Դ. ՀՈՒՍՎՆԵՐՈՒ ՎՋԱՅ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

253. Բարբառային հոլովներուն մէջ ամէնէն առաջ աչքի զարնող երեւոյթներէն մին է թէ եզակի եւ թէ յոգնակի գործիականներու -ի վերջաւորութիւնը, որ տրիշ բան չէ եթէ ոչ հին հայերէնի եղ. ի, աւ, յգ. -աց, -օտ հոլովին ծանօթ գործիականը որ հաւասար է՝

օք = օ+ք = օ [= աւ.] +ք
Այսինքն եզակի գործիական -աւ (= օ) ին վրայ աւելցեր է -տ սովորական յոգնակերպը:

254. Հին հայերէնի այդ -տ ձեւը այնքան ընդհանրացեր է բարբառային մէջ, որ բոլոր հոլովներուն (կանոնաւոր անկանոն եւ դասակարգ) թէ եզակի եւ թէ յոգնակի գործիականը այս մասնիկով կը վերջանայ: Գործիականի ուրիշ ձեւ չի գիտեր Արաբկիրի բարբառը:

Բացառականները՝ բոլոր հոլովներուն մէջ, թէ եզակի եւ թէ յոգնակի -ե ով կը կաշմուին, բացի Ե. հոլովէն որ երբեմն -անէ եւս կը լինի: Սա եւս հին հայերէնի ծանօթ -ե բացառականներն է որ նշոյնպէս ընդհանրացած լինելով բարբառային մէջ թէ եզակիների եւ թէ յոգնականի համար կը գործածուին:

255. Ինչպէս կը տեսնուի հետեւեալ ցանկէն միայն սեռական եւ տրական միատեսակ հոլովներն են՝ որոնք իրենց վերջաւորութեանց զանազանութեան շնորհիւ, տարբերութիւն մը կը դնեն Արաբկիրի հինգ հոլովներուն մէջ: Աւելցնենք որ սեռականի եւ տրականի այն ձեւերն ալ գոյութիւն ունին հին հայերէնի մէջ:

